

צידת דבורים בשבת (קו:)

1. הקדמה למלאכת צידה.
2. שיטת הבית-יוסף.
3. דבורים אין במינם ניצוד.
4. צידת דבורים במקום הפסד, נזק וצער.

1. הקדמה למלאכת צידה.

איתא בגמרא שבת דף קו: "תנו רבנן: הצד חגבין, גזין, צרעין ויתושין בשבת, חייב – דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים: כל שבמינו ניצוד, חייב, וכל שאין במינו ניצוד, פטור" ע"כ. והלכה כחכמים¹.

"כל שבמינו ניצוד" – היינו שדרך לצודם לאיזה צורך וכגון לבשרם, לעורם או גם להשתמש בהם לרפואה². וכל שאין דרך לצודם לאיזה צורך, אפילו אם דרך לצודם להרחיק נזקם³, נקרא בלשון חז"ל "שאין במינו ניצוד" ואפילו אם צדם לצורכו, אין בצידתם אלא איסור דרבנן. וכאן יש להעיר שלדעת האבני-נזר, איסור דרבנן האמור בצידת דבר ש"אין במינו ניצוד" הוא משום דהוה שינוי, ודלא כשיטת רש"י שלדעתו היא "מלאכה שאינה צריכה לגופה"⁵. ומסביר האבני-נזר⁶ ששונה מלאכת צידה משאר מלאכות שבהם יש שינוי בדבר שנעשה בו המלאכה, אבל לגבי צידה, אין שום שינוי בגוף החיה רק אצל האדם שנעשה ברשותו. לכן, דבר שבמינו ניצוד לצורך גופו חשיב ברשותו, שיש לו דבר מה, יש בו תועלת, אבל דבר שאין במינו ניצוד משום שאין בו תועלת כלל, אין לו כלום. אף לאחר שניצוד.

1. עיין שם בקיצור פיקסי הרא"ש, רמב"ם הלכות שבת פרק י הלכה יט וכד, ושולחן-ערוך סימן שסז סעיף ג.
2. עיין שם בשולחן-ערוך סעיף ז.
3. כן משמע מהביאור-הלכה שם ד"ה נחשים וכו', דהוה כמו מתעסק בעלמא.
4. עיין סימן שסז במשנה-ברורה ס"ק יב.
5. עיין גמרא שבת קז. ברש"י ד"ה שלא לצורך פטור, ועיין שם בתוספות. ועיין עוד באבני-נזר סימן קפס אות ה שמבואר שגם שיטת רש"י איננה ברורה כל-כך, דתניא בתוספתא שבת פרק יג משנה ד (עיין ירושלמי פרק יד הלכה ה): "הצד זבובין ויתושין חייב, ורבי יהודה פוסר" ע"כ. "זבובין ויתושין" היינו דברים שאין במינם ניצוד והרי רבי יהודה הוא שמחייב במלאכה שאינה צריכה לגופה! (עיין שבת קח:).
6. שו"ת אבני-נזר חלק אורח-חיים סימן קפס אות ז.

ויש גם איסור דרבנן בצידת דבר ש"במינו ניצוד" כשצדים שלא לצורך, בגלל שזו נחשבת כמלאכה שאינה צריכה לגופה⁷.

2. שיטת הבית-יוסף.

לכאורה, לפי מסקנת הסוגיה במסכת ביצה דף לו, משמע שאף-על-פי שדבורים אין במינם ניצוד⁸, מכל-מקום, יש בצידתם איסור דרבנן⁸. לכן תמזהו כמעט כל האחרונים על הבית-יוסף שמשמע מדבריו⁹ שדבורים הם בכלל דבר שבמינו ניצוד ואיסור צידתם מדאורייתא. וזו לשון המהרש"א¹⁰: "ונעלם ממני¹¹ סוגיא דהכא דקאמר בהדיא דדבורים מקרי אין במינם ניצוד", עכ"ל. ומתוך המהר"ם-שיף¹² קושיית המהרש"א וז"ל: "זאפשר שלא היה לפניו בנוסחתו הקושיא פשיטא והתירוץ", עכ"ל. אבל מדברי השער-הציון¹³ משמע שלפי הבית-יוסף גופא החידוש מהגמרא הוא שדבורים הוי במינם ניצוד. וכן כתב האליהו-רבה¹⁴, ומביא ראיה נוספת מפירושי רש"י והר"ן על הסוגיה במסכת שבת¹⁵ שבר"ה "במינו ניצוד" הם מפרשים, וז"ל: "כגון חגבים והגזין"¹⁶, והאליהו-רבה כותב "שלאכאורה הוא הדין דבורים", אבל נשאר בצריך עיון. ולעניות דעתי הראיה מפירושי רש"י ור"ן היא נכונה, שהרי הקרבן-העדה בפירושו על הירושלמי¹⁷ כותב ש"הגזין הן מין דבורים וצרעים". וכן פירש רבינו חננאל על הסוגיה במסכת שבת¹⁸. ובנוסף לזה מצינו עוד חבר לשיטת הבית-יוסף שצידת דבורים היא איסור דאורייתא, בספר הרא"ה חידושי ביצה¹⁹.

בכל זאת המחבר השמיט דין זה מהשולחן-ערוך²⁰, ומה שאסר שם²¹ סגירת כוורת

7. סימן שסז סעיף ה. ולהרמב"ם יש בה איסור מן התורה דפסק כרבי יהודה הסיבר שמלאכה שאינה צריכה לגופה, חייב.
8. עיין שם בעמוד ב: "מהו דתימא במינו ניצוד אסור, שלא במינו ניצוד מותר, קא משמע לך".
9. עיין סימן שסז ד"ה וכתב בעה"ת וכו'.
10. מסכת ביצה שם.
11. היינו הבית-יוסף.
12. מסכת ביצה שם.
13. סימן שסז ס"ק סו.
14. שם סעיף ג ס"ק יא. ולכאורה יש שם טעות דפוס ובמקום "ול"ג דהב"ה פ' " צ"ל "ול"ג דהב"י פ' וכו' ".
15. דף קז:
16. ולפי גירסת הר"ן: "...ותגזין".
17. שבת פרק יד הלכה א'.
18. קז: ועיין עוד ביצה לו, ששם כותב רבנו חננאל בהדיא: "שאין במיני דבורים ניצוד", עכ"ל. וצריך עיון.
19. מובא בספר אמרי-בינה, דיני שבת סימן כט.
20. עיין ספר לוית-חן סעיף מ.
21. סימן שסז סעיף ד.

דבורים כשיש פסיק-רישיה על צידתם, אין איסורה אלא מדרבנן, שהרי גם באיסורי-דרבנן שייכים כללי פסיק-רישיה²².

3. דבורים אין במינם ניצוד.

לדעת רוב הפוסקים²³ דבורים אין במינם ניצוד. ואין הכונה שאין ניצודים כלל (שזה הכחשת דבר ידוע, שבאמת הם ניצודים), אלא שצידתם לצורך דבש והרי מלאכה שאינה צריכה לגופה²⁴. וזה ניחא לשיטת רש"י הנ"ל בהקדמה שצידת דבר שאין במינו ניצוד אסורה מדרבנן משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה. ולפי האבני-נזר שהביא קושיות על שיטת רש"י, ביאור הענין הוא²⁵ וז"ל: "...דאף שהם לצורך דבש, מכל-מקום, אין במינם ניצוד, שעל כרחו צריך להניחם לצאת בימות החמה על פני השדה למצוץ מזרעים, על-כן אין דרך לצודם לצורך", עכ"ל.

4. צידת דבורים במקום הפסד, נזק וצער.

במקום הפסד גדול מותר לומר לנכרי לצוד דבורים בשבת²⁶. למשל, כשנחיל של דבורים נפרד מכוורתו ואם לא יאספם יברחו, מותר לומר לנכרי לאספם, משום דהוי תרי דרבנן במקום הפסד גדול²⁷. במקום נזק מותר לצוד חיה שיש בצידתה איסור דרבנן. למשל, מותר לכפות כלי על נחש כדי להרחיק נזק, ואף-על-פי שהוא בכלל ב"מינו ניצוד", כאן יש רק איסור דרבנן משום דהוי מלאכה שאינה צריכה לגופה ובמקום נזק התיירו²⁸. לדעת רופאים יש בעקיצת דבורה משום פיקוח נפש אצל אדם הסובל מרגישות לסוג עקיצה זו²⁹. ולכן, נראה לעניות דעתי, שבמקרה כזה, מותר לצוד דבורה כדי להרחיק נזקה, ומותר אף לשיטת הבית-יוסף, שלדעתו צידת דבורים אסורה מן התורה.

ובדברים "שאינן במינם ניצוד", חז"ל התיירו צידה במקום צער³⁰. (וכאן יש להעיר שמדובר בצער הגוף, שבצער הנפש כגון זכוב המעופף בחדר ומפריעו, לא התיירו חז"ל

22. עיין שם ערוך-השולחן סעיף ט. ובמשנה-ברורה סימן שיד ס"ק יא.

23. עיין סימן שטז בב"ח ובמגן-אברהם שם ס"ק ט ובמשנה-ברורה ס"ק יג.

24. עיין ספר בגדיות-טוב להרב שלמה קלוגר זצ"ל על מסכת ביצה דף לו.

25. עיין אבני-נזר סימן קכט אות כא.

26. עיין יסודי-ישורון מערכת לט, מלאכות עמוד 256.

27. עיין שולחן-ערוך-הרב סימן שז סעיף יב.

28. עיין סימן שטז במשנה-ברורה ס"ק כז.

29. עיין שמירת-שבת-כהלכתה פרק לב אות יא (יג).

30. עיין סימן שטז במשנה-ברורה ס"ק לו ושולחן-ערוך-הרב שם סעיף יח.

לצודו)³¹. ואפשר לסמוך על דעת המקילים לצודו³², אפילו אם עדיין לא גרם שום צער. לכן, מותר אף למי שלא רגיש לעקיצתה, לכפות כלי על דבורה אם יש חשש שתעקצנו בגלל שיש בעקיצתה צער. ואפשר לומר שגם במקרה כזה עקיצתה נחשבת כנזק בגלל שהרבה פעמים עוקצים באיזורים הרגישים שבגוף, כגון סמוך לעיניים או על השפתיים וזה יכול לגרום לצער גדול. ואז יוצא שאפילו לשיטת הבית-יוסף, מותר לצודם כדי להרחיק ניזוקם³³.

31. עיין שמירת-שבת-כהלכתה פרק כה הערך כא.

32. עיין סימן שסז בשער-הציון סי' סג.

33. עיין ספר קיצור-הלכות-שבת סימן כח סעיף א.